

Gyárfás Ágnes

A JÁNOS MONDAKÖR

Játék, mondóka, mennyegző
Ősképek a gyermekjátékokban

A Júlia szép leány ballada kétféle megközelítése elvitt minket a Menny-ég-mezőre, a női sors változó helyére. A Menny-ég-mező eseményei nemcsak a népballadában és a regősénekekben jelennek meg, hanem a gyermekjátékokban is.

Ezek a játékok hajdanvolt látomások újra és újra történő átélései, ahol a játékkultúra öröklött részét mindig átszövi a friss gyermeki látomásélmény. A János mondakör, és a Boldogasszony – Boldog Apol mennyegzői szerepeltetése. A mítoszok ködébe vesző emlékek. Mindenki csodálja, hogyan tudtak fennmaradni, pedig nagyon egyszerű a válasz. A gyermekek friss aktuális látomásélménye útján. Hogy Bárány Péter szavával éljek, a „homályos kép” a lélek hívására előtör és a lélekben őrzött ősi képanyagban társat keres. Így találja meg a hidas játékokhoz, a mennyegzői játékokhoz a nemzeti közös kultúrkincs formavilágát és tartalmi elemeit.

Ezek a játékok látomásélményhez kötődnek. Azért jó őket játszani, mert a gyermekek belső parancsra énekelnek és mozognak. Több ezredéves ősanyai és ősapai emlékképei elevenednek fel a lélek tükrén, s a játék tudatlanul ugyan, de rítussá nemesül. Ezek a közös játékok kötik hozzá a gyermeki lelket az ősök lelkéhez és hozzák át a legfontosabb szokásokat múltból a jelenbe. Ezek szoktatják hozzá kicsi korban gyermekeinket arra, hogy tudatosan éljék majd át saját mennyegzőjükön a királynői-királyi szerepkört istennői-isteni lelkülettel, mert ilyenkor ők a Boldogasszonyság és Kisasszonyság boldog, révült lélekazonosságában léteznek. Az anyatársak Boldogasszonyok, a fiú apja János gazda. A játékokban mindig János. Alakja azonos a mondabeli kultúrhérosz Oanes – Jánoséval, aki a keresztyén kultúrkörben Jézus Urunk lelki ikertársában Keresztelő Szent Jánosban öltött testet. Napjainkig élő emlék, élteti a Biblia, az Egyház, és a nép emlékezete.

A Jánosi attitűd fiatalossága János deák alakjában jelenik meg. János deák tudós, Krisztus diófájához dűl, s szinte összefonódik a fával. A fiatal János "deák", aki tanul is, tud is; tanul, mert még sok tapasztalatot kell szereznie, de tud is; egy fontos ismeretet már elsajátított, ismeri a jegyest és ezzel kettejük nagy titkának tudója.

Az ősképek túléltek a civilizációs ártalmakat. A mennyasszonyi koszorúban ma is megtaláljuk Márton szép Ilona keznyomát, aki a kerek dombocská edes almafája alatt kötötte koszorúját, azt a koszorút, melynek virágjából, gyöngyéből harmatjából mindnyájunk lelkére hullott egy lehelletnyi. Júlia szép leány búzamezeje élettárunk; búzavirágja lelkünk bánatos ékessége.

A magyarság ma is sirat a nászmenetben. Borsod faluban is, Sajókeresztúrban is feljegyeztem egy ún. lagzis nótát, melyet a templomba menet énekelt a násznép.

Kislány, kislány
jól meggondold magadat,
hová teszed
le a leánysorodat!
Gyöngyvirágos oltár elé
leteszed,
többé onnan soha
fel nem veheted.

Egyszerű, gyönyörű képi megfogalmazása a házasság sárg tartó kötelékének, melyet valójában az oltárral azonosít, a gyöngyvirággal, a magyarság tavaszi virágjával felékesített, szent oltárral, hiszen a házasság is szentség, s akkor is az, ha a gyöngyvirágok már elhervadtak.

De térjünk vissza a mennyegzőnek a társas, énekes, táncos játékokban megélt lelki előképéhez. Vezérkönyvem a magyar népi gyermekjátékok (5. kiad. Szerk. Keszlei Mária. Tankönyvkiad.) c. gyűjtemény volt. Nem elemeztem a

játékot, nem boncolgattam, magával ragadott a játék izgalma.

A JÁNOS MONDAKÖR

Oanes - János kultúrhérosz

az erekkieknek hozta a kultúra áldását a tengerből. Ha az erkölcs elromlott, Oanes-János visszavonult. Az erekkiek a tengerpartra álltak és hívták, megidéztek:

János bácsi, János bácsi
Keljen fel...

János bácsi - János Úr vitte a kultúrát az Isten égi kultúráját szerte a világon - így vélték a magyarok. S amikor az osztrák uralom ellenére tört a magyar kultúra alappilléreinek, a szabadságeszmének, amidőn a bécsi szellem elvilágiasodott áramlata Magyarországot is veszélyeztette, a magyarok tudták, hogy

János Úr készül németi Bécsbe!

Tudták, hogy bűvös erő kíséri:

Lovai vannak nyergelőbe,
Kantárszára forgandóba...

A kantárszár forog! Akár az imádságokban: Keresztek forogjatok! Forgó kantárszár és forgó keresztek! Az Isteni lélekkel telített, erővel átítatott anyag metamorfózisa.

Hajtsd előre magadat,
Azt a hosszú hajadat!

A lovon vágtaözva előre hajlik, hosszú táltos haja, mint a kocsisom, kocsisom, legkisebb kocsisomnak, felszálláskor összeolvad a ló sörényével, s vágatva úszik a levegőben, mint az üstökös csóvája.

Csillag derekadat.

Mi lehetne más? Csillagnak csillag dereka. János Urat a mesében a kocsissal, Kocsis csillaggal azonosítják. A Kocsis csillag a népmesékben gyakori szereplő. A Halál-szerepkörének felel meg sorsszerűsége, hiszen a Zodiákusban is a Haláltengelyen található a Kocsis csillagkép.

János Úr végzetszerű küldetésbe megy németi Bécsbe, valamiféle Jónási küldetéssel a bűnös vá-

rosba. A kis mondóka alapgondolata az emberi kultúra hajnalán fogant meg, amikor hősök vitték a tudást az egyik lakott helyről a másikba. Nem érdekes, hogy az égi küldetés kísérő szövege magyarul maradt fenn az évezredek során? János diák égi szerelemébresztő hős képében lép elénk.

Kivirágzott a diófa,
Nagyot hajtott három ága

Létrejött egy misztikus életfa

János diák ül alatta
János diák édes szíve...

Alatta az édes szívű virágember: János diák, akit apró réti virágok, meg illatos kerti füvek kísérek.

A kezébe réz melence
Réz melence apró virág
Apró virág levendula
Levendula, széles menta
Lányok ülnek a torony alatt...

A szelencéből és medencéből összemossott melence szavunk a népi imádságok szókincsében szerepel:

Jézus Urunk áldott vére
30 csepp vére elcseppenik
Az angyalok felszedik
Réz melencébe teszik
A mennyországba Krisztus
Jézus elé leteszik.

Mi mást őrizhetne ez az édes-szívű virágember, mint Jézus vére titkát, a réz melencében. Ki más lehet, mint maga az égi Úr, mennyei szépségű gyümölcsösben, az elé letett édes szíve vérét őrző melencével.

Az Erdélyi Zsuzsa és Fettich Nándor által összegyűjtött népi imádságok mindegyikében szerepel Jézus 1 csepp, 7 csepp, 9 csepp, 30 csepp vére, melyet az angyalok arany, réz vagy cín tányérra szednek vagy gloriolomba vagy melencébe raknak. Az imádságoknak kimunkált szövegük van. Mindegyikben elmondják, hogy a keresztfán szenvedő Jézus vérét az angyalok a mennyországban Jézus Krisztus elé leteszik. Jézust teljesen azonosítják az Atyával, ahogy ezt Jézus is mondta: Én és az Atya egy vagyunk. Vagy magát a folyamatot látták a történetben, hogy mire az an-

gyalok felérnek a Mennyországba, Jézus már megdicsőülve, ott ül? A keresztfa az életfa, nagyot hajlott, kivirágzott és az édeni pompás növényvilág koronájává vált.

Az aranykoszorús lányok maguk is égi lények, de ők csak a torony alatt ülnek, míg az édes szívű János diák a paradicsomi Evila-Avilon kivirágzott, életre kelt, nagyot hajlott diófája alatt ül a melencével.

Az aranykoszorús lányok királynője gyakori szereplője a mondókáknak. Az egyikben, mint Boldog Apol = Boldogasszony, János bácsival együtt szerepel.

János bácsi, hallja-e kend
A kapuját nyissa ki kend
Most hozzák a legszebb menyit
Boldog Apol kökényszemmit.

A mennyegző valójában az istenek körében játszódik le, a földi emberhez a házasság szentsége szállt az égből, s átélhette az isteni misztikumot. Nyisd ki Isten kapudat, kapudat – énekeljük a Bújj- bújj zöldágban, s számtalan kis játék és mondóka őrizi a mennyei kapu megnyílásának mozzanatát. A Júlia szép leány számára pedig ez a kapu „nyitlan megnyílek”.

A Boldogasszonyból a használat Boldog Apolt faragott, de így is patetikus hat az anyaszerepben.

János bácsi kaput nyit: Új Hold! Fényes Nap! Bocsáss Kapun által! És Boldog Apol Boldogasszony fogadja a menyét, a mennyasszonyt, a mennyei asszonyt, aki nem jön, hanem hozzák.

Első kakasszóra jönnék látásodra,
Másik kakasszóra téged megkérnélek,
Harmad kakasszóra téged elvinnélek.

A mennyei fodor fejé bárány emelkedett, lélekkel áthatott NÁSZ NAGY, aki valójában az ismeretlen nászra és a soha nem tapasztalt szerelmi életre kéri és viszi a szép leányt. Mai gazdasági beállítottságú világunkban gondolatunk sincs arról, hogy minő katartikus változás a lány számára az asszonnyá levés. Hiszen ekkor már ő lesz a Boldogasszony, mert egy szűk éven belül a Boldogasszony ágyában szüli meg és szoptatja első gyermekét...

De most még itt vagyunk a kapunyitásnál, amilyen áthozzák a mennyasszonyt.

Bíborba, bársonyba, gyöngyös koszorúba: az esküvőt ülő család felmagasztosul az istenek földi megnyilatkozásává válik.

Gyöngyöt, gyöngyöt asszonyának: a gyöngy a kagyló könnye, "Bánat-ékszer". Az édesanya szíve nem repes lánya elvesztésekor. Gyöngy illik rá, a bánatvirág szirma.

Bírópalcát az urának...

Bírópálca az istenek és földi helytartójuk a király kezébe illik. Az esküvők családfője az apa isteni, királyi szerepkört tölt be, s így válik a mennyasszony, az új meny bevonulása mennyei eseményé. De maga a család is, amely befogadja, s amely kiadta őt, a mennyei Családot személyesíti meg.

A híd:

Az eget a földdel egy képzeletbeli forgástengely köti össze. Ez a híd a mindenségben. A magyar ember ezen a hídon át tette meg az utat ősei hona, az örökélet felé.

Vagyok bátor, jó vitéz, hídon megyek által...

Békés szív, bátor lélek kellett a „hídon” való átkeléshez. Mesékben a révész vitte a hőst vagy a hangya által elővarázsolt aranyhíd szolgálta az átkelést. A játékokban, mondókákban a hídon események is lejátszódtak és az átkelés maga kéréshez, engedéshez kötődő kultikus cselekvés volt, mely a hidasmester és az utas között játszódtott le. Mindig arról van szó, hogy a hídon hiba esett: „Nádor ispán népe” kitörte a híd lábát.

Az is nekünk igen nagy ellenségünk...

A hidas játékban az ellenség megemlékezésének a célja nem az összeverekedés, hanem a kibékülés.

Ácsok vagyunk,
Ácsmesterek,
Fenyőfából faragunk,
Ingyen aranyozunk.

Ez nagy felajánlás! Fenyőfa híd aranyozott lábakkal! Természetes a kérdés: Honnan kapjátok azt a sok ingyen aranyat?

Annál meglepőbb a válasz:

Felmentünk Boldogasszony kis malmára,
Kérve kértük, adva adták kis tekenővel mérték.

Tehát áldott kezű ácsmesterek jöttek a híd-

javításhoz, akik a földi hidat be is aranyozzák. Honnan van az aranyuk? Boldogasszony mennyei malmáról, ahol kis tekenővel mérik. Milyen képet kapunk? A híd földi vége megroppant, a lába összeroskadt, ellenség rongálja az építményt. A híd másik feléről jóságos mennyei ácsok jönnek, segítenek az embereknek, még mennyei arannyal is bekenik a híd lábát, mert a Boldogasszony malma megállás nélkül aranyat jár.

Annak a malomnak gazdája is van.

"Hinta, palinta, Karácsonyi Katica
Gijszi, gajsza, Molnár gazda
Ugorj a Tiszába!"

Ez a Molnár Gazda elsősorban szent, tiszta fényes, mert a második sor halandzsának vélt szövegében visszafelé olvasva benne van a sumír AZ-AG szó, ami szent, tiszta, fényes jelentésű! Ugyanakkor egy király nevét is benne felejtette az Idő, mely a mezopotámiai kultúrától napjainkig élt és hozta magával rendületlen kitartással LUGAL ZA GIZ ZI nevét, melyet egy királylistán Wooley talált meg Urukban, s amely lista korát tekintve özönvíz előtti.

A víz vitte a kosárba kitett kultúrhősöket, Oziriszt, Mózeszt az Aranyhajú ikreket, a magyar nép emlékezete leánygyermeket is őriz.

"Itt ül egy kis kosárba
Királynénak leánya"

És a gyerekek még ma is végigjártsszák a kosárba kitett királyné történetét, akit férjhez is adnak:

"Leszek a magáé
eszemadta"

A királyné később hírért veszi, hol lehet a kosárba kitett leánya, s utána megy, keresi. Ez a mozzanat, mint az égi mennyasszony keresése, kérése ötvöződik a mondókába, úgy, hogy kicsit bújóska is, kikérősdit játszani is lehet vele:

"Boldogasszony, Boldogasszony
Mit kerülöd, fordulod az én házam táját?
Azt kerülöm, azt fordulom,
Leányodat kéretem.
Nincsen neköm eladó lányom!
Oh, ne tagadd, oh, ne tagadd!"

Van azonban a történetnek egy újabb szereplője is; jön egy ember Ninivéből.

Kicsoda ez az egy ember
egy ember?

Ninive, Ninive! Király, király biztos!

Ninivéből csakis király jöhet, s a mennyegzőben csakis királyi vendégek hivatalosak. Ezért tartja azt a magyar nép falun és városban ma is, hogy az esküvőre új ruhát kell venni, megújult, királyi pompa illik oda. Hogy micsoda 7 országra szóló lakodalmat csaphattak, annak nyoma maradt:

"Jeruzsálem városában
foly a bor, foly a bor!
Tálat tegyünk alája,
Annál jobban leadja."

Az évezredes emlékek összefonódnak az egyetemes üdvtörténettel:

Érik a dinnye
De csak délig érik
Délután virágzik.

Délig beérnek az események. Délutánra kivirágzik a keresztfa.

Nyisd ki Isten
Kis kapudat!
Hadd hajtsam ki bárányomat!
Délre harangoznak.

Az Égi Bárány bebocsátást kér a mennybe, Isten kapuja kitárul, megcsendülnek a harangok. Az Idő beteljesült. Már nem a dinnye, hanem az égi diófa virágzik, s nagyot hajlik 3 ága.

János diák ül alatta

A kazében rézmelence

Lányok ülnek a toronyba...
Aranykoszorúba.

A keresztfa megújódott, mint a mesebeli bunkós bot kihajtott, kivirágzott, áldott árnyékkal éleszti a hűsölő mennyei hőst. Az aranykoszorús, glóriás angyalok meghatottan nézik a torony alól, hogyan tartja a kezében a melencét. A történet itt összefonódik az előzménnyel, és kezdődik a játék előlről.